

Nr 4 2014 • årgång 17

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln

TEMA Festival!

70 år sedan
"Zigenarnatten"

Den romska ledaren

Det händer mycket nu i den romska världen, både på gott och ont. Det goda är att det pågår många romska aktiviteter i landet. Många städer har manifesterat den 27 januari som är Förintelsens minnesdag. Hela världens romer manifesterade även att det i år är 70 år sedan den så kallade ”Zigenarnatten” inträffade då nästan 3000 romer, mest kvinnor och barn, mördades. Från Sverige reste en delegation romer tillsammans med regeringsmedlemmar och Forum för levande historia ner till Birkenau i Polen och deltog i den stora minnesceremonin som hölls där de romska barackerna en gång låg. I Stockholm samlades romer på Raoul Wallenbergs torg. Likadant gjorde romerna i Malmö. Romer runt om i landet har också haft möjligheten att fira den Internationella romerdagen den 8 april.

I Göteborg började man plocka ner delar av utställningen Vi är romer på försommaren. Utställningen skulle till Stockholm i en mindre tappning. Forum för levande historia stod först i kön för att få utställningen som om ett år ska vandra vidare i Sverige.

Många festivaler har gått av stapeln under sommaren, inte minst 5 Folk Festival, vår egen festival som gick av stapeln vid tre olika tillfällen i juli och augusti. Den gjordes tillsammans med de övriga nationella minoriteter i Stockholm.

Kommissionen mot antiziganism fortsätter att agera blåslampa med sitt arbete för en attitydförändring, särskilt hos myndigheter och institutioner, men även bland allmänhet och media. Nu senast skrevs ett brev till polisen i Västernorrlands län som på sin hemsida publicerat uppgifter om misstänkta personers förmodade etniska tillhörighet, i det här fallet handlade det om romer.

Det är konstigt att polisen utmärker sig på olika negativa sätt, inte minst skånepolisen nu senast med sina övergrepp

på antirasistiska demonstranter. När ska trenden vända? När får vi se positiva inslag av polisens arbete? När det gäller registerskandalen hos polisen i Skåne har många av de romer som var med i registret fått sina 5000 kronor i ersättning. Många av romerna rasar över det futtiga beloppet och fortfarande har det inte kommit någon officiell förklaring till alla de frågor som finns kring registret. JK:s beslut kommer i oktober. Nu väntar alla spánt på vad det kommer att innebära.

Till mångas glädje blev Soraya Post Sveriges första romska EU-parlamentariker i våras för Feministiskt initiativ. Men hon kommer inte bara att driva feministiska frågor utan även mänskliga rättighetsfrågor, frågor som rör människors lika värde och då med ett särskilt fokus på romernas situation i Europa. Just nu håller hon på att bli varm i kläderna på sin nya arbetsplats i Bryssel.

Fyra romska pedagoger är anställda på Forum för levande historia sedan vernissagen den 21 augusti för att guida i den nya utställningen. Det är Mia Taikon, Hans Caldaras, Domino Kai och Emir Selimi. Sådana initiativ vill vi se fler av.

Intresset för valet har ökat bland romerna. Det tycker vi är mycket roligt. Vi ser fram mot att romer blir en väljarkår man inte kan gå förbi längre. Det finns politiskt engagerade romer idag som har gått med i olika partier. Samtidigt kör SD med sitt budskap om de tiggande romerna på stadsbussarna. Hur svårt kan det vara att slå på dem som redan ligger.

Vi på ERG har börja planeringen av årets romska kulturdagar i november som bland annat kommer att bestå av film och teater.

Fred Taikon

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Maja-Lena Taikon, Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik och Mia Taikon

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

Vår bidragsgivare
Statens Kulturråd

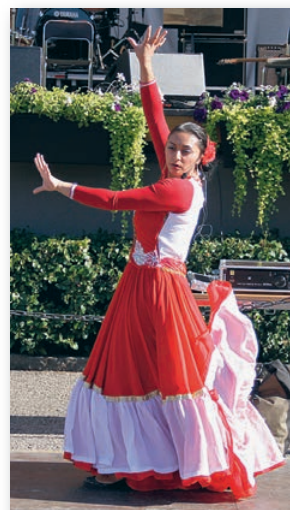
Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

20 Utgrävningar med resandefolket i Krämarstan.

6 5 Folk Festival var en stor succé!

14 Det är 70 år sedan "Zigenarnatten" i Birkenau. Sverige skickade en stor delegation till minnesstunden.

26 Vernissage på Forum för levande historia.

19 Romer i centrum flyttade till Jordbro.

I detta nummer kan du läsa om

DEBATT

4 Thomas Hammarberg skriver om den nya kommissionens arbete mot antiziganism.

ERG TAR EN LATTE MED

5 Jono Mikael Stankov är en romsk akademiker från Handen, initiativtagare till Romer i centrum

5 FOLK FESTIVAL

6 5 Folk Festival special från tre underbara dagar i juli och augusti i kungsträdgården och på Hässelby slott.

ROMSKA RÖSTER

12 Fotoutställningen Romska röster avslutade sin årslånga turné

på Raoul Wallenbergs torg.

2 AUGUSTI I STOCKHOLM

13 Minnesstund på Raoul Wallenbergs torg.

2 AUGUSTI I POLEN

14 Minnesceremoni i Birkenau för de som mördades under "Zigenarnatten".

ROMER I CENTRUM

19 I år hölls festivalen i Jordbro

BO HAZELL OM RESANDE

20 Om utgrävningar i Krämarstaden och en minnesplakett över "Tattarkravallerna" i Jönköping. Samt en artikel om

Fotot på framsidan är taget den 7 augusti under 5 Folk Festival av Marco Ali.

vad som hände i Jönköping 1948.

ERIK ULLENHAG I SKARPNÄCK

24 Integrationsministern valspurtar med tal till romerna.

BAKRO

25 Ett svar på varför så många rasister är synliga idag.

VI ÄR ROMER

26 Utställningen Vi är romer har kommit till Forum för levande historia i Stockholm

GAMLA BILDER BERÄTTAR

30 En ny djupdykning i ÉRGs fotoarkiv

Det blev en kommission!

Det blev en vitbok och det blev en kommission mot antiziganismen.

Vitboken dokumenterade övergreppen under förra seklet. Den berättade hur romer drevs från kommun till kommun, drabbades av vräkningar och ett påtvingat lägerliv. Den visade att de utestängdes från arbetsmarknaden; att barnen hindrades från att gå i skola; att kvinnor steriliserades med tvång eller under press; att socialtjänsten fungerade som ett övervakningsorgan och att romer registrerades; att förföljda romer i andra länder förhindrades från att komma över den svenska gränsen.

Med rätta gavs vitboken titeln ”Den mörka och okända historien”. Övergripen, diskrimineringen och den tidens skamliga rasbiologiska fördomar har i det närmaste sopats under mattan. Därför är vitboken viktig.

Men det räcker inte med att erkänna gångna tiders synder. Därför krävde många av oss åtgärder mot dagens antiziganism, de fördomar och den diskriminering som alltjämt förpestar tillvaron för romer i det svenska samhället. Vitboken krävde en uppföljning. Därför tillsattes kommissionen mot antiziganism.

Kommissionen har nio ledamöter och har redan börjat sitt arbete. Vid sitt första möte enades den om sträva efter att göra själva begreppet antiziganism känt och förstått – det handlar om den rasistiska diskrimineringen på arbets- och bostadsmarknaden, inom skolväsendet och vid vardagliga situationer på restauranger, hotell, bensinmackar och så vidare - men också om de kränkande, fördomsmättade myter som fortfarande vandrar runt om romer i det svenska samhället. Med andra ord, vi vill att antiziganism ska förstås på ungefär samma sätt som antisemitism summerar negativa attityder och handlingar mot det judiska folket.

Kommissionen har fått knappa två år

på sig att fullfölja sin uppgift. Det betyder att den har begränsade möjligheter att bygga upp egna program. Den ska i stället säkerställa att de existerande myndigheterna – också på kommunalt plan - verkligen gör vad de borde göra för att motverka antiziganismen. Kommissionen kommer att ligga på dessa som en blåslampa: kritisera brister och komma upp med konstruktiva förslag.

Vi är redan i färd med ett sådant arbete med anledning av skandalen kring Skånepolisens register. Kommissionen kommer att analysera både polisens agerande och de olika översynsorganens utlåtanden. Vår fokus blir den etniska (antiziganistiska) aspekten samt om verkligt ansvar har utkrävts. Visst handlar det om ett ”systemfel” som åklagaren påpekade, men någon eller några måste vara ansvariga systemfelet.

Det var inte givet att Skånepolisens register skulle bli kända, tvärtom – de ansvariga förnekade först att de existerade. Utan DN-journalistens envetna arbete hade den registreringen kunnat fortsätta.

Detta har väckt oro över att det kan finnas fler register hos polisen eller hos andra myndigheter. Det är av enorm betydelse att hela registerfrågan blottläggs – även romer måste känna att de inte drabbas av sådan dold övervakning. Vad som gjordes inom Skånepolisen har väckt mörka minnen från det förgångna.

Kommissionen håller på med att utveckla ett system för att reagera när det kommer rapporter eller anmälningar om fall av direkt diskriminering. Ett brev gick ut till alla butiker i en större affärskedja med uppmaning till personalen att

se upp med romer som försökte lura kassörskor. En länspolismyndighet publicerade på hemsidan ett signalement på en person med beskrivningen, att denne har ”romskt utseende”. I bägge de fallen har kommissionen redan reagerat, begärt förklaring av de ansvariga, informerat medierna och kommer att följa upp.

Vi nås också av andra rapporter om att besökande från bl.a. Rumänien och Bulgarien utsätts för kränkande behandling. Den diskrimineringen är också en viktig fråga för kommissionen.

Det behövs en kapacitet att agera på den typen av antiziganism. Kommissionen är redo att ta på sig den rollen tills vidare. För detta vill vi ha samarbete med så många som möjligt. Den som utsätts för sådan diskriminerande behandling eller som bevittnar sådana situationer – hör av er till kommissionens sekretariat.

För detta är det viktigt att kommissionen kan få stöd och hjälp från alla romska grupper. En bred referensgrupp har utsetts och konsultationsmöten kommer att hållas under hösten i Malmö, Göteborg och Stockholm. Men dialogen bör bli bredare än så. Det här är vår chans att få en ändring.

Thomas Hammarberg

ÉRG TAR EN LATTE MED:

Jono Mikael Stankov

Jono Mikael Stankov är en av många romska eldsjälar i Sverige idag. Han är också ett gott exempel på att det går att skapa sig ett gott liv som rom i det svenska samhället. Men det har inte varit lätt.

ÉRG tog en latte med honom i hans hem i Brandbergen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Jono kom till Sverige med sina föräldrar 1976.

– Jag var bara 11 månader då. Mina föräldrar lämnade Krakow i Polen för att de inte gillade det ryska inflytandet över samhället.

Jonos familj var alla en del av gruppen Zespol Roma.

– Den startades av min morfar Michal några år efter andra världskrigets slut.

Gruppen turnerade både i Polen och i Europa och i länder som USA och Kanada.

– Det gick jättebra för dem, men varje gång de skulle lämna landet för att åka på turné fick de problem med många frågor att svara på och restriktioner.

Det var anledningen till att många polska romer började lämna landet under 70-talet och började bosätta sig i andra europeiska länder.

– Den största delen av min släkt sökte sig till Sverige då, så vi hamnade i Jordbro utanför Stockholm.

Den artisstatus som familjen haft i Polen upphörde när de kom till Sverige.

– Det är lite ironiskt att när de hamnade i ett öppet land och kunde resa vart man ville så slutade de resa.

De flesta skaffade sig andra intressen och yrken.

– Min pappa till exempel ville bli bilmekaniker och det blev han. Men som fortfarande är fallet hade han mycket svårt att få arbete för att han är rom.

Jono gick i en vanlig skola, först i Jordbro och från trean i Handen dit familjen flyttade.

– Under hela min barndom så sporrades jag av mina föräldrar och jag var mycket fascinerad av min pappas yrkesval och hans tekniska kunskap. Mamma

lagade mat i förskolan. Jag är glad att jag fick gå i skolan och att det gick bra för mig. Många romska barn hade problem i skolan på den tiden.

Som tonåring beskriver Jono sig själv som strulig.

– Jag struntade i att gå på gymnasiet. Det kändes som att det inte skulle leda någonstans. Romer fick ju inga jobb ändå. Det var ju liksom en norm att, romer anställde man inte.

Inte så konstigt alltså att den unge Jono inte såg ljus på framtiden

– Jag hängde med mina kompisar och kusiner, mina föräldrar försörjde mig.

Vändningen kom när han träffade sin nuvarande fru Sara och bildade familj.

– Jag var runt tjugo år när jag fick min son Armando. När Sara var gravid bodde vi hemma hos mina föräldrar. Jag hade då börjat planera in i minsta detalj för flytten med min nya familj. Så när Armando föddes hade jag allt som jag behövde för vår nya lägenhet. Jag hade sparat ihop till allt själv med ströjobb.

Första gången Jono höll Armando i sin famn blev han förskräckt..

– Jag tänkte, vad har jag gjort nu? Vad kan jag ge detta romska barn? Inte var det möbler och kastruller. Han måste ju få en vettig framtid.

Och så startade en process.

– Jag tänkte att jag måste själv leva ett sådant liv som jag vill att han ska få.

Jono började gå på olika kurser, främst för att få CSN lån och studiebidrag, men han valde samtidigt ämnen som tyckte var roliga och intressanta. Data och IT.

Efter några år kom nästa vändpunkt. Efter att avslutat en kurs i nätverksteknik tyckte lärarna att han skulle söka

jobb som lärare på skolan. Paff gick han till rektorn men det visade sig att han inte kunde få jobbet på grund av sin tunna cv.

– Då funderade jag länge och kom fram till att jag nog måste skaffa mig gymnasiekompetens.

Och det gjorde han under några år på KomVux. Samtidigt startade hans syster Nadja en förening som hjälpte rumänska barn i Rumänien.

– De gjorde insamlingar och så för att hjälpa så gott de kunde.

Föreningen hade också kulturella inslag.

– Danskurser startades där vi barn var med. Det var en återkoppling till min romska kultur. Vi lärde oss sångerna och danserna och vi uppträdde. Det var en härlig tid.

När Jono till slut kom in på KTH var föreningen som allra aktivast med många uppträdanden. Dock tog de intensiva studierna på elektroingenjörslinjen över. Jono slutade dansa och uppträda.

För nio år sedan fick Jono en idé när han satt vid stora scenen i Kungsträdgården.

– Jag tänkte, vad häftigt det vore med en romsk musikfestival mitt i hjärtat av Stockholm. Många sade till mig att det nog var omöjligt, men jag tog kontakt med Sam Carlqvist som var programchef och presenterade min idé. Han tyckte det var en lysande idé.

Redan året därpå blev Romer i Centrum en verklighet.

– Det blev en succé redan från början. Det kändes mycket prestigefyllt och stort att få vara på den scenen.

Jono avslutade sin utbildning på KTH 2005 och jobbar idag på Elektrolux som projektledare inom IT.

Jannes Frickeboda.

5 folk festival – En folkfest!

5 Folk Festival med Sveriges fem nationella minoriteter i fokus var ett mycket lyckat inslag i Stockholm i sommar. Festivalen som gick av stapeln 10 och 17 juli samt den 7 augusti arrangerades av É romani Glinda i ett led för att synliggöra de nationella minoriteterna och deras kultur.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG team

Festivalen startade i strålände solsken den 10 juli i Kungsträdgården. I minoritetstältet kunde publiken möta och prata med Sveriges fem nationella minoriteter under parollen Möt din fördom och få en gratisbok med noveller av Strindberg som var översatta till de fem minoritetsspråken. I tältet fanns det också utställningar och informationsmaterial. Det fanns gott om kaffe, tillugg, vatten och läsk. Det blev en mycket lyckad plattform där besökarna tryggt kunde ställa de frågor de inte vågat ställa tidigare. Trycket på de som jobbade där var konstant svettigt och dialogerna flödade.

– Besökarna kunde lyssna på oss när vi berättade om vår historia i Sverige, säger Fred Taikon, ordförande i ÉRG. Tanken har funnits länge, men den dök upp på nytt under Bokmässan i Göteborg där vi samlat de fem nationella minoriteterna för att gemensamt lyfta våra kulturer.

Tydligt har denna tanke funnits på andra håll, bland annat i Skarpnäck.

– Stadsdelsförvaltningen i Skarpnäck hörde av sig och företrädare för de fem grupperna samlades där. Vi kom fram till att nu var det dags, berättar Fred.

Under dagen i Kungsträdgården fick man prova på att dansa med de kända dansinstruktörerna Gabriela Gutarra, som undervisade i flamenco, Matti Alenius i finsk tango och Heléne Don Lind i klezmerdans. Trots den steketa solen var det fullt på dansgolvet.

Festivalen öppnades av den kände Kungsträdgårdsprofilen Sam Carlquist tillsammans med konferencieren och projektledaren för 5 Folk Festivalen Mia Taikon.

Under kvällen uppträdde den unge rapparen och sverigefinnen Jesse Piisinen. Så fort han satte igång startade ett lämmeltåg av människor mot scenen och många av dem satte igång att dansa

direkt till Jesses egna raplåtar. Han har bland annat turnerat i Finland med Redrama, en av Skandinavians största rapstjärnor. Det unika med Jesse P är att han rappar på tre språk, svenska, engelska och finska.

Jannes Frickeboda är ett band från Tornedalen med två dragspel, tre röster, en mandolin och en banjo. Bandet framförde en fartig musik blandat med humor i sann Tornedalsk anda. ”Allt eller inget”, beskriver de själva sitt sätt att spela. De fick med sig stora delar av publiken att sjunga på meänkieli och skratten avlöste varandra till denna humoristiska föreställning.

Gruppen Bahtale Roma sjöng och dansade. Det var den romska sångerskan Emilia Huczko som sjöng en gammal rysk-romsk kärleksballad.

Sedan var det judiska Sternfalls tur, en underhållningsorkester som först såg dagens ljus under namnet Orange Jews. Gruppen har en övervägande amerikansk-jiddisch cabaretstil, men spelar också östeuropeisk yid-pop. Det är en märklig känsla att höra hur de växlar musikstilar så totalt. Dansläraren Helene Don Lind fick med sig alla sina tidigare elever upp på dansgolvet för att visa upp

vad de lärt sig till den smäktande klezmermusiken.

De bägge konferenciererna Sam och Mia förde mellan varje nummer samtal om diskriminering, utanförskap och minoritetsfrågor.

Kvällens sista föreställning stod den romska gruppen Svarta Safirer för. De spelar romsk musik med ösigt Balkanstuk. Det märktes att det var bandet alla hade väntat på. Så fort de satt igång utbröt en ännu större fest och nästan alla dansade till de vilda och hissnande tonerna som sköljde över Kungsträdgården.

Den 17 juli

Festivalens andra dag inleddes åter med dans på dansbanan framför stora scenen i Kungsträdgården. Den tropiska värmen som inlett juli bara fortsatte. Men det verkar inte ha någon inverkan på de danslystna. Det var dock lite svårt att röra sig på den fullsatta dansbanan. Ny som romsk danslärare denna dag var Anna Markowska. Vänsterpartiets Ann-Margret Livh och Länsstyrelsen Majlis Nilsson talade om minoriteternas situation idag.

Tillsammans med Mia Taikon öppnade Sam Carlqvist åter dagen som inleddes med den kände finsk-romske "True talent" vinnaren Dimitri Keiski. Att han är populär går det inte att ta miste på. Publiken gick igång så fort han visade sig på scenen. Med sin unika blandning av romska och finska sångtraditioner och tung rock 'n roll tillgodosåg han publikens olika behov och smaker.

Dimitri har släppt tre skivor, Experience Dimitri Keiski, Gypsys Heart och Karhu som han signerade i minoritetstältet.

Minoritetstältet var välbesökt!

Nu var det dags för musikgruppen Vaimo med rötter i svenska Lappland. Musiken är inspirerad av den samiska och den tornedalska kulturen. Gruppen sjunger på samiska, finska, meänkieli och svenska. De vackra kläderna bandmedlemmarna bar är designade och tillverkade av Pia Maria Holmgren. Bandets musik smittar av sig på publiken som var med på alla möjliga sätt. Dansbanan framför scenen fylldes direkt.

Ett blandat inslag med judar och romer följde. Det var den romske sångaren och aktivisten Hans Caldaras och de judiska sångerskorna Basia Frydman och Anne Kalmering som intog scenen.

De flesta vet vem Hans Caldaras är. I över 45 år har han arbetat för att synliggöra den romska kulturen i Sverige. Han har under åren samlat romska texter och romsk musik från hela världen som han har bearbetat.

Sångerskan och skådespelerskan Basia Frydman är ett välkänt namn inom klezmer och jiddisch sång samt sedan länge anställd vid Kungliga Dramatiska Teatern i Stockholm. Hon var en av initiativtagarna till Judiska Teatern i Stockholm.

Anne Kalmering, sångerska och skådespelerska, kommer från en ryskjudisk familj och framträder ofta med judiska

Mia Taikon och Sam Carlqvist på scenen i Kunghsan.

Jesse Piisinen

Det var fullt i Hässelby slotts park när Sofia Jannok sjöng.

folksånger från ashkenazisk och sefardisk tradition.

Det var fullt ös i denna mixade show till publikens stora förtjusning. Den romska och den judiska musiktraditionen ligger inte alls så långt ifrån varandra som man skulle kunna tro.

Sam och Mia fortsatte att prata om minoriteter och minoritetsfrågor mellan akterna på ett mycket humoristiskt sätt.

Kvällens sista uppträdande stod Gipsy Brothers för. De bjöd på en musikalisk resa och fick publiken att svepas med i den romska kulturens över tusenåriga historia.

Gipsy Brothers är en romsk musikgrupp som sedan början av 1990-talet lyft den romska kulturen. De spelade traditionella romska låtar som Anna Markowskas danselever passade på att dansa till. Det i sig ledde till att ett antal romska tjejer också gick upp på dansbanan.

Under hela dagen och kvällen var det tusentals människor som drogs mot festivalens scen och dansbana.

Minoritetstältet var ständigt fyllt till bristningsgränsen med nyfikna människor, eller var de bara kaffesugna? Under alla inslagen dansades det spontant på dansbanan. Det var åter en magisk kväll.

7 augusti

Den stora finalen av 5 Folk Festival var under Stockholm Folk festival. Festivalen

pågick under fyra dagar men det var under den första dagen, när det var gratis inträde, som 5 Folk Festival ägde scenerna runt Hässelby slott. På dansbanan kunde publiken åter testa de tre danslärares förslag till steg och hopp.

Först ut på scenen var det romska bandet Sare Roma som rest från Litauen. Ett band med anor före kriget.

Istvan Kvik började leda bandet 1996. Bandets konstnärliga uttryck har belönats på internationella romska tävlingar. Och de tycker om att spela i Sverige.

– Det känns mycket bra att spela här. Det är sjätte gången och för varje gång så känns det bättre. Vi kommer från fem olika länder och har med oss olika musikstilar som traditionell romsk musik, jazz, klassiskt och annat.

Några ord till dina romska bröder och systrar i Sverige?

– Vi måste släppa in ännu mer musik och kultur i våra liv och vi måste behålla

våra romska traditioner.

Det märktes att det var en populär grupp. De mottogs med rungande applåder. Trots den tidiga spelningen var det fullt runt den stora Parkscenen. Många romer var också på plats. Spontandans utbröt på gräset framför scenen. Bandets härliga mix av musikstilar gör det unikt och den energi som bandet har kan bäst illustreras av fiolspelarens stråke

som mot slutet inte hade några tagel kvar.

Roger Hadad talade om sitt engagemang i minoritetsfrågorna från den stora scenen.

– Vi måste ha en minoritetspolitik där regeringen erkänner att det finns människor med annan kultur och trosbekännelse och en annan identitet och att vi ska bejaka de. Dett är det som är kärnan i minoritetspolitiken och att samhället står bakom det.

Musikgruppen Jord från Tornedalen spelade på den något mindre estradscenen. De skapar en egen musikalisk värld där bländande stämsång möter influenser från olika delar av världen.

Debutskivan Väcklän virrassa släpptes 2002. Uppföljaren Mailmale släpptes 2005. I samband med 10-årsjubileet 2011 släppte de sitt tredje album Nice matka. Just stämsången är vad som gör Jord unikt, språket och de tornedalska melodierna. Den humor de har smittar av sig på publiken som sitter i gräset.

Sternfall på Stora scenen i Kungsträdgården 10 augusti.

Dragospelaren Jan Johansson är mycket nöjd när han kliver av scenen.

– Helt fantastiskt! Vilken stämning. Man blir bara lycklig när man ser alla dessa glada människor.

Vad tycker han då om att de fem nationella minoriteterna uppträder på samma festival.

– Det är jätteviktigt för alla minoriteter att synas så den här typen av evenemang behövs verkligen. Det ger oss en stolthet att kunna sjunga på det egna språket så det oerhört viktigt att det finns scener för oss och andra minoriteter.

Johanna Lindgren sjunger, spelar flöjt och slagverk.

– En fantastiskt fin kväll. Musik och sång är viktiga för oss och att vi kan sjunga på tornedalska.

Gruppen har funnits sedan 2001 men hon själv kom med i bandet nyligen.

Nu var det dags för publiken att flytta sig till den stora Parkscenen för att lyssna på Sofia Jannok, en samisk sångerska som berör med sin heta inlevelse. Hon är också en aktivist, sommarpratara, Grammis-nominerad och mottagare av prins Eugens Kulturpris. Med två kritikerrosade album i bagaget släppte hon sin tredje skiva *ÁHPI – wide as oceans* i maj. Albumet har fått ett varmt mottagande med en rad hyllande recensioner. Sofias musik ger en känslöfylld och stor upplevelse i gränslandet mellan modern indiepop och tidlös urkraft.

– Jag älskar att vara på scenen med mina fantastiska musiker, säger hon när hon kliver av scenen.

Hur är det att vara same idag?

– Jag är less på att man ska vara så förstående när det gäller rasism mot samer. Regeringen informerar inte om oss.

Sofia väver gärna in

Svarta safirer från Göteborg på Stora scenen i Kungsträdgården 10 augusti.

det politiska i sina texter.

– Det handlar om att spegla sin samtid, säger hon.

Som aktivist har hon kämpat mot gruvexploateringen på orörda marker och befinner sig ofta på barrikaderna. Hon är inte så förtjust i tanken att samerna är en nationell minoritet.

– Vi är inte en minoritet, vi är ett urfolk. Men i det får vi inget stöd.

Peter Tikkanen trio står för musiken bakom Sofia.

– De fem nationella minoriteterna ligger i tiden. Det är dags nu att vi börjar hylla det som finns i Sverige, även om jag som same är lite allergisk mot ordet minoritet, säger han.

Den judiska sångerskan Ann Kalmering med Stalhammer klezmer orkester drar igång på Estradscenen. Med sin personliga tolkning och vackra röst är hon en av de mest populära uttolkarna av judisk sång i Sverige idag. Hon samarbetar ofta med de mest etablerade musiker i genren, idag med Stalhammer Klezmer Classic Trio, ett band som har

sina rötter i Stalhammer Family Orchestra som spelade i Polen fram till 1939.

– Det är mycket roligt tycker jag att alla de fem nationella minoriteterna samlas så här. Vi har många likheter även det också finns stora skillnader.

Hur kändes det ikväll då?

– Vi spelade en blandning av klezmer, jiddisch och sefardisk musik och publiken var verkligen med på noterna. Det är alltid lika roligt, säger Ann.

För många var kvällens huvudattraktion Arja Saijonmaa – den kända sverigefinska sångerskan som alltid stått på de utsattas sida.

Arja är unik som nordisk artist i den meningen att hon verkar i både Finland, Sverige och Norge.

– Scenen är mitt hem. När jag står där sker någonting, som jag varken kan eller vill prata om. Men det säger "klick", det finns där och då kan jag nå ut till publiken och möta den med mitt innersta, säger Arja Saijonmaa.

Arja äger verkligen scenen med sin

Gypsy Brothers från Malmö i Kungsträdgården 17 augusti.

enorma utstrålning. Hennes styrka som sångerska ligger i hennes starka karisma, som ger henne en självklar scen närvaro och direkt kontakt med publiken.

– Det är fantastiskt att vara här, säger Arja. Det är som att komma hem. Vad vi behöver är än mer mångkulturella sam-

I samarbete med

5 Folk Festival har arrangerats av É romani Glinda i samarbete med Parkteatern Kulturhuset Stadsteatern, Kungsträdgården park och evenemang, Stockholm folk festival, Stallet/RFoD och Judiska församlingen, Finska föreningen i Stockholm, Tornedalingar i Stockholm, Sameföreningen i Stockholm, Romano Paso och Länsstyrelsen i Stockholm.

Upp till vänster Dimitri Keiski, bredvid honom Hans Caldaras och Anne Kalmering med band. under till vänster Vaimo och bredvid henne Sofia Jannok.

manhang. Jag har vikt mitt liv åt många olika kulturer.

Hon hat tolkat både Mikis Theodorakis och Zara Leander. Hon har spelat in låtar på många olika språk, bland annat: finska, svenska, norska, spanska, italienska, grekiska, tyska, franska, och engelska.

– Jag har ett fantastiskt förhållande till romer i Finland. De har tagit mig till sitt hjärta. Det känns som ett privilegium.

Hon har alltid sökt sig till de som arbetar för mångfald.

– Därur kommer min repertoar, avslutar hon

Den tornedalska gruppen Jord underhåller publiken i Stockholm Folk Festival.

Festen i Hässelby! Ovan Sare Roma, till höger Arja Saijonmaa och under den judiska sångerskan Ann Kalmering med Stalhammer klezmer orkester.

Danspedagogerna

Matti Alenius

Matti har en lång erfarenhet inom dansen både som dansare, lärare och koreograf. Han har undervisat sällskapsdans i årtal med finsk tango som specialitet. Matti är utbildad balettdansör och har varit anställd som dansare vid Kungliga Operan och undervisat dans på Teaterhögskolan i Stockholm.

Gabriela Gutarra

Gabriela Gutarra har studerat klassisk spansk dans och flamenco i femton år för lärare som Carmen Lucena, La Toná, Carmen Cortez, Ciro, Milagros Menjibar och Paco Romero, framför allt i Sevilla, men även i Madrid.

Heléne Don Lind

Heléne är dansledare i judisk dans till klezmermusik. Hon har samarbetat med de flesta mest kända klezmerbanden i Skandinavien. Hon har också koreograferat och framfört judisk dans till konserter, festivaler, kulturdagar och andra sammanhang.

Anna Markowska

Anna Markowska från England har dansat sedan hon var fem år. Hennes familj hade ett romskt band som hette Romani Rat. Med det bandet reste och uppträdde Anna över hela England. Anna har till och med dansat för Englands drottning och påven.

Dimitri Keiski

Katja Blomerus

Domino Kai

Romska röster

Fotoutställningen Romska röster avslutade sin årslånga turné i Stockholm på Raoul Wallenbergs torg. Utställningen kommer att visas fram till 14 september och blir sedan en bok. Fotografen Anders Rymans porträtt av romer har fått många förbipasserande att stanna upp och läsa bildtexterna.

Text och foto: Mia Taikon

Upplandsmuseet har samarbetat med 26 romer i projektet Romska Röster, en fotoutställning med Anders Rymans svartvita bilder, pedagogisk verksamhet i skolorna och fördjupande kultur- och programaktiviteter för allmänheten. Utställningen, som består av porträtt på romer från olika romska grupper, har varit på turné runt om i landet.

Nu var det Stockholms tur att ta emot den uppmärksammade utställningen. Invigningsdagens morgon inleddes med störtregn, något som många trodde skulle förstöra invigningen som skulle gå av stapeln på eftermiddagen, men lyckligtvis tittade solen fram när Tuula Autio, utställningschef från Upplandsmuseet, hälsade alla välkomna.

– Jag vill börja med att uttrycka ett tack till alla modiga romer som har vågat och velat ställa upp i det offentliga rummet. Att visa upp sig på bilder och dela

med sig av sina egna personliga berättelser, sade Tuula Autio, synligt rörd.

Tuula berättade hur otroligt spännande och lärorikt hon tycker det har varit att arbeta i projektet. Därefter lämnande hon ordet till Domino Kai som också har medverkat i utställningen som sakkunnig och Katja Blomerus som arbetar på Upplandsmuseet som pedagog.

– För min del har det varit en fantastisk resa att genom mitt arbete få möta alla de här människorna som jag har intervjuat. Fantastiska berättelser om livet och utsattheten, men också om livsglädjen och att man ändå kämpar, om att man på det här sättet får visa goda berättelser, goda exempel. De går ifrån den stereotypa bilden på romer som ofta lyfts i media och kanske vid fikabordet på jobbet, berättade Domino för publiken på det fullsatta torget.

Katja avlöste Domino i talarstolen och

berättade om sitt arbete med barn och unga på Upplandsmuseet.

– Jag och mina två kollegor går runt i skolorna och träffar barn och ungdomar. Vi har ibland med oss en ”skattkista” med föremål som hjälper oss att berätta om vår kultur, historia, tradition och språk.

Människorna som ville tacka för utställningen var många så talen avlöste varandra.

När det senare blev tid för att gå runt i utställningen passade ÉRG på att tala med Tuula Autio, som berättade att bilderna tidigare utsatts för klotter med slagord som hade rasistiska förtecken.

– Folk har till och med kastat ägg på dem. Men så ser man ju på romer i dag, sade Tuula.

ÉRG passade på att fråga några förbipasserande vad de tyckte om utställningen.

– Det är roligt att få se romer från olika länder. Vi ser romerna på gatorna, men vet inget om dem, nu vill jag veta mer, sade Lena från Bandhagen.

– Det är intressant att se hur olika alla människorna är, jag har nog alltid trott att alla romer var likadana, berättade Peter från Solna lite generat.

"Zigenarnatten"

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 mördades de sista romska fångarna i förintelslägret Auschwitz-Birkenau. I år är det 70 år sedan den så kallade "Zigenarnatten" fullbordade avslutandet av det romska lägret.

Text och foto: Mia Taikon

På många platser runt om i världen högtidlighölls den här dagen. På Raoul Wallenbergs torg i Stockholm hölls en minnesceremoni för de romska offren.

Ett femtiotal personer hade samlats denna sorgliga dag. Allt för få. Var höll politiker och myndighetspersoner hus? Är inte frågan om romernas Förintelse värd mer än så? Det var nog roligare att gå med i Pridefestivalens tåg.

Domino Kai, initiativtagare till minnesceremonin sedan 2009, inledde.

– Idag för att det är exakt 70 år sedan den ohyggliga "zigenarnatten" ägde rum, en av många ohyggliga händelser som skedde under naziadministrationen. Men det här är också en manifestation för att stå emot det som händer idag i ett flertal länder i Europa, där brunskjortor får mer och mer plats i maktens korridorer. Mänskligheten har på något sätt glömt det som hände så många människor runt om i Europa, sade Domino Kai

Han fortsätter berörd.

– Det är inte längre så att man kan säga att man hör stöveltrampet närma sig, vi har tyvärr stöveltrampet mitt ibland oss redan. Det är dags att vi går ihop med alla goda krafter och motarbetar de som marscherar. Det här får aldrig, aldrig hända igen, avslutar Domino Kai sitt inledningstal.

Integrationsminister Erik Ullenhag.

– Det vi samlats för att minnas idag är väldigt plågsamt. Det är svårt att minnas, svårt att läsa om det, även om man själv inte tillhör de människor som drabbades av det som hände.

Han menar att det är nästan omöjligt att begripa det som hände natten mellan den andra och tredje augusti 1944.

– 3000 romer och resande i den så kallade zigenaravdelningen i Auschwitz fördes till gaskamrarna. Målet var att utrota dem.

Ullenhag talade också om det faktum att den romska Förintelsen inte nämns i historieböckerna och att det dröjde länge innan Tyskland erkände att även romer hade förintats.

– Vi lever i en tid då minnet blir historia. Vi har färre och färre överlevare bland oss som kan berätta vad som hände. Vi har alla ett ansvar att minnas så att historien inte kan förnekas, avslutade integrationsminister Erik Ullenhag.

Minnesceremonin fortsatte med ett tal av Susanne Sznayderman-Rytz, anhängig till judar som överlevde Förintelsen.

Hon höll ett långt tal om det fruktansvärda som hände judar, romer och andra grupper under nazisternas skräckvälde.

Domino Kai sjöng en romsk klagovisa.

– Vi har alla en skyldighet att inte enbart stå som betraktare, utan värna om var och ens mänskliga rättigheter så att detta aldrig händer igen, sade han. Ceremonin avslutades med ljusständning och en tyst minut.

Dagen arrangerades av Sveriges Internationella Roma Filmfestival i samarbete med Forum för levande historia och Upplandsmuseet.

ROMSKA SPÅR,
vägar, platser, berättelser i
Jämtland och Härjedalen

Har du en berättelse att dela med dig av?
Kontakta Fjällmuseet!

7 – 13 september 2014

UTSTÄLLNINGEN ROMERNAS NORDISKA KULTURHISTORIA

Ta del av romernas värld och besök en handbyggd romsk husvagn,
Sveriges sista!

KONSERT MED GIPSY BROTHERS

Torsdag 11 september kl 19.00

Härjedalens Fjällmuseum, Funäsdalen | 0684-164 25 | www.fjallmuseet.se
I samarbete med Romska Kulturcentret i Malmö och Romska Ungdomsförbundet
Fotografiet ovan från Vemdalen, Härjedalen, troligen från 1940-talet. Kvinnans namn är inte känt. Foto E.Montén

Romska Förintelseoffer hedras i Polen

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 mördades nästan 3000 romer, mest kvinnor, barn och gamla, i Förintelselägret Auschwitz Birkenau. Oświęcim, som tyskarna kallade Auschwitz, är en liten stad några mil utanför Krakow i Polen.

För att hedra de som mördades för 70 år sedan hölls en stor minnesceremoni på den plats där "Zigenarlägret" legat. Sverige hade en av de största delegationerna, cirka 20 personer, från både regering, riksdag, Forum för levande historia och romska representanter.

Text och foto: Bengt O Björklund

Forum för levande historia reste med en delegation från Sverige den 1 augusti till Krakow.

Bland några av deltagarna kan nämnas EU-parlamentarikern Soraya Post, 3:e vice talman Jan Ertsborn, riksdagsledamöterna Helene Pettersson (s) och Roger Haddad (fp), integrationsministerns statssekreterare Jan-Ove Jerrestål, Heidi Pikkarainen från kommissionen mot antiziganism och överintendent Eskil Franck vid Forum för levande historia. Även flera romska aktivister och barn till Förintelsens offer ingick i delegationen.

Sveriges ambassadör i Warszawa Staffan Herrström mötte upp vid minnesceremonin dagen efter.

Att det låg ett djupt allvar bakom denna resa märktes direkt efter att delegationen landat i Krakow där en buss väntade. Så snart alla var på plats körde bussen mot huvudlägret Auschwitz, det som kallas för Auschwitz 1. Vid landningen hade alla fått träffa Ola Flennegård, en reseledare, skulle det visa sig, som var något utöver det vanliga. På bussresan mot Förintelselägret informerade han lugnt och sakligt om vad som väntade oss.

I nästan fyra timmar vandrade delegationen runt bland de gamla tegelbyggnaderna som rymt administration, fängelser, gaskamrar och krematorier. Bakom glas i stora rum ligger tonvis med hår och skor och annat som visar på det oerhörda antal människor mördats här.

I skuggan var det över trettio grader, men det lidande som ännu ligger över hela denna plats var tung och kall. Det är en nästan övermäktig känsla när man får alla siffrorna serverade. Cirka en miljon trehundra tusen människor dog här under kriget. Den grymhet som rådde då, och fortfarande visar sitt fula tryne runt om i Europa, lever kvar här vid sidan av det oerhörda lidande judar, romer och andra drabbades av.

Auschwitz var det största av Nazitysklands koncentrations- och förintelseläger. Lägret var verksamt från 1940 till januari 1945. Auschwitz är det tyska namnet på den polska staden Oświęcim

Man vet idag att minst 500 000 romer mördades av nazisterna, men mörkertalet

är stort. Många uppskattar antalet till cirka en miljon eller mer.

Den andra dagen var det dags för den stora minnesceremonin. Efter frukost skjutsades delegationen ut till Birkenau där de romska barackerna en gång låg. Ola berättade åter mycket initierat om vad som en gång hände här i de återbyggda baracker som finns in anslutning till ingången.

Det var i detta förintelseläger, som också kallas Auschwitz II, som gaskamrar och krematorier installerades och det systematiska mordandet utfördes. Lägret hade också "reservarbetskraft" internerad. Mellan 1942 och 1944 fanns här ett "Zigenarläger". Det var i Auschwitz-Birkenau som större delen av de cirka en miljon judar, 74 000 polacker och 20 000 romer som dog i Auschwitz mördades.

Birkenau är beläget på ett enormt stort fält. Det romska lägret låg på andra sidan. Där en av de romska barackerna en gång låg, har man rest en mur med en minnesplakett.

Den svenska delegationen vandrade i

samlad trupp mot platsen som dagen till ära hade fått ett provisoriskt tälttak rest över stolarna som ställts fram. Det var nog tur det, med tanke på den gassande solen.

Högtiden inleddes med en romsk kammarorkester som spelade Albinonis

Adagio. Från en annan ingång till lägret strömmade det hela tiden in fler människor, de flesta romer från Polen och andra länder runt om i Europa. Romska flaggor vajade försiktigt i den svaga vinden. Det var över tusen personer på plats till slut.

Den svenska delegationen hedrar offren i Auschwitz.

Sorya Post, Jan Ertsborn, Jan-Ove Jerrestå och Roger Haddad lägger ner en krans vid minnesceremonin.

Många dignitärer från olika länder var på plats. Här fanns många ministrar, ambassadörer och borgmästaren från Oświęcim. Talen blev många

Christina Gill är en romsk överlevare.

– Det var inte så många av oss som överlevde. De flesta romer sköts ihjäl på plats där de hittades.

Hennes morfar var musiker.

– Jag var fem år när tyskarna kom. Min morfar ville inte följa med. Då blev han skjuten.

Hon berättar att små barn inte brukade skjutas utan slogs ihjäl.

– Man ville inte slösa på kulor.

Hon minns avrättningar som avslutades med massgravar.

– Det var nittio romer de sköt ihjäl. När de hade skottat jorden över dem minns jag att jorden fortfarande rörde sig.

Heinz är sinti från Tyskland och också en överlevare.

– Jag var ett lyckligt barn fram till 1939. Då förändrades allt. Vi blev arresterade och 24 personer i min familj mördades. Jag klarade mig men 1943 arresterades jag i skolan. Det tog tid innan min mamma som inte var sinti hittade mig. Till er unga romer vill jag säga: Vörda de som led.

Roman Kwiatkowski romsk ordförande

och grundare av föreningen Romer i Polen tog över mikrofonen.

– Detta är platsen där vi romer led enormt. Här fanns cirka 23 000 romer, främst kvinnor och barn. Några få överlevde, men de mördades natten mellan den 2 och 3 augusti. Bara deras aska blev kvar, blandad med jorden runt krematorierna. Denna plats kommer att fortsätta tala om det hemska som hände. Det är idag en symbol för romer och sinti. Här kan vi minnas våra döda. Att se så många icke-romer här idag är en stor tröst för oss. Särskilt idag när det finns politiker i Europa som gör rasistiska uttalande mot oss romer. Även om det långsamt blir bättre för oss så ökar just nu antiziganismen och marginaliseringen av romer. Vi är fortfarande stigmatiserade. Men vi vill vara fullständiga medlemmar i det samhälle vi lever i. Lika rättigheter måste gälla alla romer. Den romska slummen måste bort. Det är dags nu!

Det blev en tyst minut, innan Romani Rose, chef i den tyska Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma i Heidelberg gick fram till mikrofonen.

– Kära överlevare och andra. Det är idag sjuttio år sedan den siste romen som överlevt år av lidande mördades. Den här dagen måste bli en minnesdag hela

Europa uppmärksammar. Vi måste kunna säga att vi har lärt oss något av nazisternas hemskheter. Bara för att vi existerar mördades vi.

Även Rose tog upp den ökade extremismen i Europa.

– Vi är mycket oroliga över det som händer idag. Det finns regeringar som tar till sig allt extremare idéer för att inte de riktigt högerextrema partierna ska vinna röster och få för stor makt. Den dåliga ekonomi som många länder dras med har gjort oss till syndabockar igen och även antisemitismen ökar. Men man kan inte straffa ett folk för den politik Israel driver idag.

Sedan följde en lång rad av tal från ministrar och ambassadörer. Brev från presidenter och statsministrar lästes upp. Alla uttryckte de sin avsky över det som hände för sjuttio år sedan. Det var många företrädare från den polska regeringen på plats. Även Påven hade skickat med ett brev. Gemensamt underströk de alla vikten av att det som hände aldrig får hända igen, att det är viktigt att hålla minnet av det som hände vid liv som en påminnelse.

EU-parlamentarikern Michelle Borni talade om mod.

– Vi måste ha mod att inte tillåta den mörka spiral som leder till det mörka som en gång hände på denna plats. Här

kan man se vad förakt leder till.

Claudia Roth från De gröna i Tyskland talade på tyska.

– Denna dag känner jag stor sorg över det som hände för sjuttio år sedan. Dessa hemska brott, detta massmord, är mer än man kan förstå. Det som hände då få aldrig hända igen. Jag är en tysk kvinna och jag vill säga till alla er romer som är här idag: Förlåt! Förlåt för allt det hemska som mina landsmän åsamlade er. En halv miljon av er mördades. Nazisterna ville utplåna inte bara er utan hela er kultur. Idag kan vi säga att nazisterna inte lyckades förinta er och er kultur. Ni är färre, men ni är här och ni berikar alla kulturer i Europa. Mänskliga rättigheter får aldrig ifrågasättas någonsin. Vi måste alla kämpa mot den förföljelse som fortfarande råder. Jag skäms över att romer fortfarande lever i en fattigdom som ignoreras, att romer fortfarande måste dölja sin romska tillhörighet. Ni måste vara stolta.

En äldre romsk man går fram till mikrofonen.

– Jag har förlorat många släktingar på den här platsen, men det är första gången jag hör någon säga förlåt.

Den amerikanska utrikesministern John Kerry hade skrivit ett uttalande som lästes upp.

– Vi kommer ihåg alla som dog här och som sköts och begravdes i massgravar. Vi måste vara försiktiga. Hatiska ord blir lätt hatiska handlingar.

Den tyske utrikesministern hade också skickat med ett brev.

Överst till vänster Roman Kwiatkowski, bredvid honom Claudia Roth. På undre raden från vänster Romani Rose och Christina Gill.

– Det krävs styrka av er romer att komma tillbaka hit. Vi tyskar bär på skulden för det som hände. Det är något som vi aldrig får förneka. Jag hoppas att EU blir ett tolerant EU. Det som EU bygger på måste gälla romer också. Men idag 70 år senare lever romer fortfarande

i misär. Det måste vi göra något åt. Vi kan inte tillåta att romer lever utanför gemenskapen.

Ceremonin avslutades med några romska ungdomar vittnade om att antiziganismen i Europa idag påminner om 30-talet.

Den svenska delegationen var imponerade stor.

Anmäl diskriminering till DO!

DO arbetar för att diskriminering inte ska förekomma i samhället. Genom att anmäla diskriminering till DO gör du tre bra saker:

1. Du ger dig själv möjlighet att få upprättelse för den kränkning som du utsatts för.
2. Du bidrar till att synliggöra diskrimineringen.
3. Din anmälan kan bidra till att andra inte behöver utsättas för samma sak som du.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Rådgivningen har följande öppettider:

- Måndag - tisdag 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Onsdag 13.00-15.00
- Torsdag - fredag 9.30-11.30

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se

Romer i centrum i Jordbro

Årets upplaga av Romer i centrum gick av stapeln i Jordbro, några mil utanför Stockholm. Liksom tidigare år föregicks den av Romer i centrum i Malmö och Göteborg.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Rosario Ali

Att årets upplaga av Romer i Centrum flyttat från Kungsträdgården till Jordbro har sina förklaringar.

– I år fick vi helt andra villkor. Nu när Sam Carlqvist inte längre arbetar med evenemangen i Kungsträdgården fick vi inte den hjälp vi är vana vid. Istället så höjde hans efterträdare priset på att få vara där med över hundra procent. Eftersom vi inte visste om det när vi ansökte om pengar så räckte det vi hade inte långt, säger Jono Mikael Stankov.

Man lyckades få tag i ersättningslokaler i Skarpnäcks kulturhus, men då var det dags för regnet att sätta käppar i hjulet.

– Ett skyfall gjorde att lokalerna vi skulle använda översvämmades.

Så blev det alltså kulturhuset i Jordbro.

– Det är lite speciellt att vara här i Jordbro också, förklarar Jono. Det var ju hit till Jordbro som de polska romerna först kom innan de spred ut sig i landet. Det är roligt att se att det fortfarande bor släktingar och vänner till de som först flyttade hit.

Festivalen inleds av sångaren och kompositören Jani Schella. Med sin kraftfulla röst sjunger han först en ballad. Sedan blir det ett funkigt soulkomp. Till det sjunger han en sång som närmast kan beskrivas som en italiensk slagdänga, men han sjunger på romska.

Alla gånger jag har sett Jani sjunger han till playback. Det är synd. Han borde ha orkester och kör med sig.

Även hans syster Patricia kommer in på scenen. Tillsammans sjunger de en fartig duett och delar av publiken reser sig i sina bänkrader och dansar. Det är samma sång som de sjöng tillsammans på Allsång på Skansen nyligen.

Jonos son Armando spelade

De sjungande syskonen

Patricia och Jani Schella.

Armando Stankov på gitarr och hans syster Nadja som dansade.

ett tungt gitarrsolo innan det var dags för hans syster Nadja, som tidigare dansat i Terné Cherhaia, att visa upp sina romska dansfärdigheter. Armando kom sedan tillbaka och dansade tillsammans med henne den berömda romska valsen som även deras farfar och farmor dansade då dans- och sånggruppen Romané Phaká uppträdde.

Publiken som nästan uteslutande består av romer klappar takten när Armando kör ett solonummer i rasande fart.

Kvällens huvudattraktion var Amé Romá, ett band från Riga som reser runt och spelar. Tre skönsjungande kvinnor i sprakande kläder och tre män,

två på gitarr och en på dragspel.

Bandet inleder med vacker stämsång. Den äldste av dem är en av männen på gitarr. Han slår brutalt på strängarna på ett nästan slagverksmässigt sätt. Det går åt många strängar.

Man kan höra ryska influenser i körsången, men de sjunger både på spanska och engelska.

Det är en sprakande föreställning med fart och flygande kjolar.

När dragspelaren kör ett solo blir det helt tyst. Han är otroligt flyhänt och fingrarna rör sig som vingarna på en humla.

Den romska publiken är med på noterna när det blir traditionella romska sånger.

Från utgrävningsplatsen i resandebosättningen Krämarstan på Paradismyren utanför Finnerödja. Resande, bybor, arkeologer, museifolk och medlemmar i Finnerödja hembygdsförening arbetade i sex dagar sida vid sida.

Spännande fynd i Krämarstan

Spännande fynd gjordes vid utgrävningarna av resandebosättningen Krämarstan i Finnerödja.

Journalisten Bo Hazell var på plats när resande hjälpte till med utgrävningarna. Han är författare till boken »Resandefolket – från tattare till traveller«, 2002/2011.

Text och foto: Bo Hazell

Nu grävs den gamla resandebosättningen Krämarstan utanför Finnerödja i Örebro län fram. Den 8 – 13 maj deltog resande, hembygdsvänner, museifolk och arkeologer i utgrävningarna. Till platsen kom även ortsbor och skolklasser som ville vara med och göra en insats för att hitta lämningar efter de resandefamiljer som bott där åren 1905-1920 c:a. Även senare har resandefamiljer varit bosatta i Krämarstan. Sammanlagt upp till 200 resande kan ha bott eller vistats på platsen kortare eller längre tider. Alltså inte samtidigt, utan utspritt under de år som bosättningen existerade. Flera av dem som bodde där målade sina hus i en särskild blå färgnyans, som Finnerödjaborna än i dag kallar för »krämarblått« eller »tatarblått«.

Den förste resande som bodde där var

Johan Eriksson Thor. Han kom från Filipstad och köpte 1905 ett stycke mark i Ljungstorp på Paradismyr – det som senare kom att kallas Krämarstan. Johan byggde sig en liten stuga, där han bodde med sin fru och sex barn. När barnen växte upp byggde tre av dem egna små stugor i samma område.

Det kom även släktingar och andra resande till bosättningen. Vid vissa tillfällen kunde man tränga ihop sig så att ända upp till 10 personer skulle få plats i en stuga som bara bestod av ett och samma rum. Det kunde vara så trångt ibland att man var tvungen att bära ut möblerna på kvällen för att alla skulle få plats att sova. En del av besökarna slog sig ner periodvis och byggde sig enkla jordkulor eller en backstuga. Dessa bestod av stenlagda väggar täckta med jord. Bostadsytan var inte större än 2 x 3

meter och takhöjden var så låg att en vuxen hade svårt att stå upprätt.

Byborna runt omkring kallade invånarna krämare eftersom de bedrev handel och därmed ansågs vara köpmän. Och snart kom platsen att kallas Krämarstan. Byn hade bara en enda brunn, dit invånarna fick gå för att hämta vatten flera gånger om dagen. Den ibland ganska leriga stigen genom skogen till brunnen blev alltmer upptrampad och snart kallade invånarna den ironiskt för Storgatan.

De resande tillverkade saker av ståltråd som råttfällor, strykjärnsställ och nystekorgar. Av ben gjorde man pappersknivar, kammar och virkkrokar. En del var skickliga i att fläta korgar av rötter och andra kunde förtenna bunkar och kärl. Man ägnade sig även åt hästhandel, skodde hästar och kastrerade hingstar. Av hästtaglet tillverkades nagelborstar. Någon framställde bl.a. snusdosor av oxhorn. Av oxens pannben tillverkades klädhängare som överkläddes av röd sammat eller plysch. Förmodligen livnärde sig de boende också med läderarbeten och kanske även på att reparera klockor.

Och så åkte invånarna ut på långa handelsresor i Mellansverige för att sälja sina alster.

Det spreds rykten om att en del av krämarna gjorde så vidlyftiga affärer att bönderna kände sig lurade. Dessa rykten nådde till slut bönderna i Finnerödjaborna, som även hade tröttnat på alla besök av främmande personer som då och då tog sig genom Finnerödja by upp till bosättningen i Krämarstan, där det hände att det blev bråk eller släktfejder. Successivt växte tankar upp hos några Finnerödjabor att försöka "bli av med" krämarna. Några av traktens bönder bestämde sig för att ta saken i egna händer och drev handgripligen ut besökarna. Och senare fördrevs även den bofasta resandebefolkningen.

Vid två tillfällen (1997 och 2000) spelade jag in äldre Finnerödja som – när de var barn – med egna ögon såg när de sista resande handgripligen fördrevs från byn omkring 1920. Enligt Gunnar Dahl var det 8-10 resande som fördrevs. Längst fram gick barnen. Bakom resandefamiljerna kom 4-5 bybor som hade käppar, gårdsgårdsstörar och påkar som de viftade hotfullt med.

- De motade dem framför sig som en skock får, berättar Konrad Olsson, som då var 14 år gammal.

- Vi barn visste att pappa skulle gå med, berättar Sofia Olsson, som var 11 år och såg hur de resande fördrevs från sina hem. Mamma tyckte inte om att pappa skulle mota iväg dem. Hon tyckte det hela var förskräckligt.

De resande drevs till järnvägsstationen i Finnerödja där en av bönderna ordnade färdbiljetter och föste de försvarslösa resandefamiljerna ombord på tåget. Här går uppgifterna isär om var de till slut hamnade.

Vid vårens utgrävningar av resandebosättningen Krämarstan fick de som deltog vandra över stock och sten, och stundtals i rena lervällingen eftersom det regnade en hel del och stundtals var ganska kallt. Trots detta tog sig omkring 250 personer ut till den gamla bosättningen under de sex dagar som utgrävningarna på gick.

Martin Edlund, som är arkeolog vid Örebro läns museum och som ledde vårens utgrävningsarbete i Krämarstan, berättar för É Romani Glinda att de hittat många saker. Bland annat uniformsknappar från flottan med Karl XV:s emblem, medaljong för porträtt, sigill, mynt med Oscar II, lås och beslag från möbler och kistor, rester av fotogenlampor, verktyg, knivar som kan ha använts för läderarbete, bryne för nålar och glasrester. Man hittade även massor av smält glas från fönsterrutor och från glasföremål. Huset hade brunnit och glaset hade smält av hettan. De upphittade sakerna låg i rester av kol.

En äldre man som kom upp till utgrävningsplatsen berättade att han som barn fått höra att stugan börjat brinna i samband med att man brände gräs på våren. Branden spred sig till två av byggnaderna i Krämarstan. Den man som bodde i ena stugan ville gå in och hämta ut sina ägodelar, men kunde inte för brandens skull. Det är dessa föremål som nu grävts

fram. All nedsmält glasmassa kan eventuellt tyda på att de som bodde i stugan hade glas från de svenska glasbruken till försäljning. Att de alltså kan ha varit så kallade glasförare.

Än så länge är inget säkerställt, men man hoppas att pusselbit läggs till pusselbit som i sin förlängning innebär att man kan få sina frågor besvarade om de resandes historia på platsen. Hur de försörjde sig och hur deras liv och vardag såg ut. De berättelser som resande och Finnerödjabor delgav dem som deltog i grävandet, skrevs ned av etnologen Britt-Inger Lundqvist, som själv är resande och medlem i den nybildade organisationen RUNG – (Resande Ung Ny Gammal).

(Källor: »Resandefolket – från tattare till traveller«, Ordfront, 2002/2011, intervjuer med ögonvittnen 1997 och 2000, intervjuer med ättlingar till resande som bodde i Krämarstan 2010, samtal med resande och bybor vid utgrävningarna maj 2014).

Här visar arkeolog Martin Edlund, Örebro läns museum, några av de brandskadade föremål av tunn kopparplåt som hittats i två av husgrunderna i Krämarstan. Plåtarna har i flera fall bokstäver eller siffror som stansats ut. De kan möjligen ha använts som schablon/mall vid tryck eller målning av t.ex. urverk/klockor. De hittade samma typ av plåtar även i det andra huset.

fr.v. biskopen i Göteborgs stift, Per Eckerdal, Biskop Preses Helga Haugland Byfuglien från Norge och före detta ärkebiskop Anders Wejryd.

En dikt på resanderomani skriven av resande i Göteborg finns sedan den 16 mars 2014 på en minnesplakett uppsatt på en av innerväggarna i Högbo Kyrka i Göteborg.

Minnesplakett på romani

Efter Svenska kyrkans officiella ursäkt – framförd av dåvarande ärkebiskop K.G.Hammar vid en ceremoni i Göteborgs domkyrka år 2000 – över de övergrepp som kyrkan förorsakat resande och romer under århundraden har präster och församlingar inlett en dialog med resande på några platser i landet. I till exempel Högbo kyrka i Göteborg samarbetar prästen Hans-Owe Arvidsson med Kulturgruppen för resandefolket. Han ord-

nade Sveriges första gudstjänst på resanderomani den 24 februari 2013. Och den 16 mars 2014 bjöd han in före detta ärkebiskop Anders Wejryd och Norges motsvarighet, Biskop preses Helga Haugland Byfuglien till en gudstjänst där ärkebiskopens predikan simultantolkades till resanderomani av Simon Wallengren. Före gudstjänsten avtäckte biskopen i Göteborgs stift, Per Eckerdal en minnesplakett, som arbetats fram tillsammans med

Kulturgruppen för Resandefolket och som hänger på en av kyrkans innerväggar. På plaketten finns en dikt, »Se oss ni barn som i nutiden finns« skriven av S.R. Wallengren och hans far A. Wallengren och som översatts till resanderomani (svensk romani) av Simon Wallengren, en av de resande som är medförfattare till boken »Antiziganism i statlig tjänst. Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet« (2014).

Raskravallerna blir staty i Jönköping

Konstnären Mario Rojas.

Som en påminnelse om raskravallerna 1948 har Jönköpings kommun låtit resa en staty. Vid en ceremoni på Hovrättstorget den 8 augusti

2014 avtäck-

tes statyn inför ett stort antal Jönköpingsbor och resande.

Skulpturen, som gjorts av konstnären Mario Rojas, föreställer en resandefamilj. Mannen och kvinnan bär karakteristiska,

tidsenliga kläder. Barnet är sammanbundet med mamman och pappan och symboliserar barnets rötter i resandekulturen. Barnet representerar en ny generation och en ny epok. Enligt konstnären är syftet med statyn att den ska fungera som en påminnelse om att resandefolket aldrig mer ska behöva utsättas för något liknande det som hände i Jönköping för 66 år sedan – bara tre år efter andra världskrigets slut då nazisterna mördade miljontals judar och romer i Europa.

I anslutning till statyn har kommunen rest en minnestavla där man kortfattat beskriver raskravallerna och syftet med statyn. Och texten avslutas med några ord på resanderomani – något som de resande i arbetsgruppen kämpat för: Devel hilpra vorsnos manuch (Gud hjälper vårt folk).

Kommunalförbunds Anna Mårtensson

berättade i sitt tal om skammen över händelserna i Jönköping 1948. Barbro Gustafsson, författare till boken »Att alltid känna rädsla« berättade hur det kändes då hon som fjortonåring upplevde mobben som trängde sig in i familjens hus och misshandlade hennes familj och släktingar. Författaren Bo Hazell beskrev händelserna utifrån intervjuer med flera resande. Där var även flera musikframträdanden, bland annat med Ralf Novak Rosengren, Alexander Björedahl och Elvira Olofsson.

Efter själva invigningen ledde Kari Ruokola, kulturutvecklare i Jönköpings kommun, ett samtal inne i Jönköpings teater om resandefolkets historia.

– Jag är jätteglad – och lite förvånad – över att vår invigning lockade folk från ett så stort område.

Sveriges värsta raskravaller

En försommardag i Jönköping juni 1948. Systrarna Barbro och Birgitta hade sett fram till sommaren som alla andra barn. Men allt var inte som vanligt. Dom hade under en längre tid känt att det fanns spänningar i luften. Vart än dom rörde sig i kvarteren kring Östra Torget i Jönköping kände dom av det: Att något skulle hända. Något oförutsägbart. Något otäckt och kusligt. Något som skulle göra den här sommaren annorlunda.

Text: Bo Hazell

Vad Barbro och Birgitta inte visste var att just denna sommar skulle komma att lämna minnen efter sig av helt annat slag än tidigare somrar. För Barbro och Birgitta blev det en fasansfull sommar. En sommar med skräckfyllda upplevelser.

Birgitta var 9 år och Barbro skulle fylla 14 år. Dom var väl som de flesta andra barn. Utom på en punkt. Dom var av resandesläkt. Dom tillhörde resandefolket.

Jönköping hade vid denna tid fler resande än någon annan stad i Sverige. Omkring 440 invånare var av resandeursprung. Barbro och Birgitta, som bodde på Östra Holmgatan, hade hört att det tisslades och tasslades ute på gårdarna. Det pratades om en lastbil med män som hade påkar i händerna och som åkte omkring i kvarteren på Öster.

När ryktet spreds om vad som var på gång, gick folk man ur huse för att få vara med när »tattarna skulle drivas bort från Jönköping«. »De vitas sida« och »De vitas ledare« hade beväpnat sig med ett tiotal järnrör omlindade med isoleringsband och fem gummislangar fyllda med sten. Eller som Smålands Folkblad skrev: »Rena mordredskapen, vars ändamål det inte råder något tvivel om«.

När männen kom till »tattarstadsdelen« spred dom sig i mindre klungor, som genomsökte gator och gränder för att »spöa upp dom där tattarna«. De gick in i hus efter hus. Med hjälp av blydagg och sönderryckta ledstänger slog dom sönder lägenhetsdörrarna och rusade in i bostäderna, där de dödsförskräckta familjerna sökt skydd.

Barbro, Birgitta och deras syskon hade – på uppmaning av pappan – tagit skydd under ett bord ifall våldsverkarna skulle

slänga in stenar och flaskor genom fönstren.

– Mamma ringde till polisen och bad om hjälp, berättar Barbro och Birgitta. Men dom kom inte. Trots att mamma ringde flera gånger, kom polisen inte till undsättning. Dom var passiva. Först senare, när allt var över, kom dom.

Gatukravallerna var mycket omfattande och fortsatte i flera dar. Lokalpressen skrev att tusentals människor – från alla samhällsklasser och i alla åldrar – var i rörelse. Ett tag var det så mycket folk på Storgatan på väg till Östra Torget att inte ens spårvagnarna kunde ta sig fram.

Facit av raskravallerna 1948 blev omfattande skadegörelse och många misshandelsfall. Flera av de resande fick föras till Centrallasarettet för vård.

Som slutkläm på upploppen lät Smålands Folkblad publicera en dagsvers under signaturen ESS. Ett inlägg som piskade upp den hatiska stämningen mot de resande ytterligare och som klart tog

ställning för »den vita sidan« och deras ledare. Han hyllades för sina angrepp mot stadens resande:

De har mod uti barm, de har muskler av järn,

de är tattarnas skräck, som sig bör.

De har blivit vår östra stadsdels värn, fast den främste blott är chaufför.

De är kvinnornas skydd, de har must i sin arm,

de betalar sin dagsbot direkt.

De har vikingablod, de har mod uti barm,

det är grabbar med färg och med fläkt.

De placerar en näve i tattarens trut utan spisning och vidare prut.

De bär ej uniform som en vanlig snut, men på tattarebråk de gjort slut.

De resande i Jönköping bär fortfarande med sig plågsamma minnen av de våldsamma och hatiska händelserna i staden. När lugnet lagt sig valde därför många att hålla tyst om sin resandebakgrund. Än i dag finns flera som inte går ut öppet om sitt resandeursprung för andra än familj och släkt. Men det senaste årtiondet har det börjat hända saker som gör att alltfler står för att man är resande och känner stolthet inför sin historia, sitt språk och sina förfäder.

Syskonen Birgitta, Barbro och på förstubrun Johnny fotat 1946 framför huset där de bodde i Jönköping. Två år senare tog sig en aggressiv och hatisk mobb med våld in hos dem och hos andra resandefamiljer i kvarteren på Öster där de hotade att slå ihjäl alla »tattare«.

Foto: Rikard Hellström.

*Erik Ullenhag och Rosmari
Demetri Axelsson.*

Minister med patos

Valkampanjandet går in i ett slutskede nu. Folkpartisten och Integrationsministern Erik Ullenhag höll föredrag för romerna i Skarpnäck den 19 augusti. Ullenhag är väl känd för sitt patos och sitt arbete med att förbättra romernas situation och det var många romer på plats när han talade.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

De lokala fp politikerna Jesper Svensson, Hanna Gerdes och Daniel Forslund var på plats.

– Vi är stolta över vårt arbete med romsk inkludering här i Skarpnäck. Vi är den första stadsdel som gör ett sådant här arbete och kan visa vägen för andra stadsdelar, sade Daniel Forslund.

En av dem som varit drivande för att Erik Ullenhag skulle komma till Skarpnäck är Rosmari Demetri Axelsson.

– Arbetet här i Skarpnäck började 2012 när Romané Bučá projektet startade i samarbete med folkhögskolan i Skarpnäck. Tanken var att det skulle leda till praktik och arbete.

Det var många olika grupper av romer som hamnade i skolbänken.

– Vi upptäckte att vi kunde arbeta tillsammans, män och kvinnor, äldre och unga.

I början litade hon inte på stadsdelsförvaltningen, på det initiativ som startats.

– Men idag har jag god kontakt med alla politiker i nämnden.

Dagens huvudperson, integrationsminister Erik Ullenhag, tog ordet.

– Vi ska inte säga integration av romer. De är svenskar och har bott i Sverige mycket länge. Det som det handlar om är inkludering.

Han går igenom romernas historia under 1900-talet, från fattigvårdskommitténs förslag i början av förra århundradet till idag.

– Romer har varit obefintliga. De har inte kunnat rösta eller ta del av välfärds-samhället. Detta för att de inte fick man-talsskriva sig.

Han talade om vitboken.

– Det var en mörkare läsning än vad jag hade trott.

Det handlar om en systematisk diskriminering från myndigheter och kyrka.

Han talade om fördomar som fortfarande är vanliga.

– En sådan är att man tror att romer inte vill gå i skolan. Samtidigt utsattes de romska barn som ändå gick för grov diskriminering.

Han berättar om resandepojken som tvingades tvätta händerna varje dag han kom till skolan.

– Det är rent rasistiskt.

Han talade om inreseförbudet för romer som rådde mellan 1914 och 1954.

– Romer som överlevt Förintelsen fick inte komma in i landet. Inte ens när vi visste vad de utsatts för såg vi på dem som medmänniskor. Vi har ett gemensamt ansvar för att fortsätta berätta om Förintelsen. Särskilt när det inte längre finns några överlevande vittnen kvar.

Majoritetssamhället har inte trott på romers och resandes berättelser.

– Om vi ska kunna ge upprättelse till romer och resande måste vi kunna historien och lyssna till dem. Det utanförskap romer och resande drabbas av idag bottnar i den. Vi måste be om ursäkt för det

som det svenska samhället har gjort. Ingen annan grupp drabbas av en lika omfattande diskriminering som romer.

Ullenhag talade även om förra årets registerskandal.

– Det finns en spännande aspekt med den skandalen. Många fick upp ögonen för romernas situation.

Integrationsministern tog även upp behovet av en romsk mötesplats.

– Vi behöver en romsk institution och vi måste kunna permanenta verksamheter som lönar sig.

Han talade även om valet till Europaparlamentet.

– I EU-valet vann de främlingsfientliga majoritet i tre länder, England Danmark och Norge. Detta i ett EU som startades för att värna om de mänskliga rättigheterna. Idag är det rumsrent att vara antiziganist i många av Europas länder. Striden om de mänskliga rättigheterna är på allvar och vi har behov av goda röster som höjs mot antiziganismen.

Ullenhag talade också om det politiska

Hanna Gerdes, Jesper Svensson och Daniel Forslund.

läge som råder i Sverige idag.

– I Sverige får inte SD sätta agendan som i många andra länder. Men vi kan inte vara tysta, vi måste ta värderingskampen med dem.

Han talade även om MR konventionen.

– Den fungerar! Sverige fälls gång på gång.

Som avslutning tog han åter upp registerskandalen.

– Jag är rädd för att vi kommer att hitta fler romska register runt om i Sverige.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Romsk utställning i Stockholm

Den 21 augusti öppnade utställningen **Vi är romer - möt människorna bakom myten** på Forum för levande historia i Stockholm. Utställningen som varit en dundersuccé i Göteborg har nu kommit till huvudstaden, men med nya tillägg. Nu finns det vittnesmål och foton från romska aktivister i Stockholm också.

Text: Bengt O Björklund och Birgitta Israelsson **Foto:** ÉRG

Utställningen har under sin tid på Göteborgs stadsmuseum varit mycket omtalad och välbesökt. Kanske den främsta orsaken till att man har lyckats med att nå ut är den romska delaktigheten.

Under presskonferensen berättade Eskil Franck, överintendent för Forum för levande historia, FLH, om myndighetens arbete.

– Vi har ett grunduppdrag i Förintelsen. Det gäller även romerna som under många år glömdes bort och inte förrän på 80-talet började man tala om den romska Förintelsen.

Han berättade om den treårssatsning på romer som pågår.

– Och då passar det väl in med denna utställning som vi tyckte var alldeles för bra för att bara göteborgare skulle kunna ta del av. Nu ska den vara här hos oss i ett år innan den går ut på turné i landet.

Franck understryker vikten av att kraft-

fullt öka kunskapen om romers historia och kultur.

– Ju mer man känner till, ju mer försvinner de fördomar man har och antiziganismen, som fortfarande är mycket stor, minskar. Vi vill också att romer känner sig inkluderade i det svenska samhället.

Utställningens styrka ligger som sagt i den romska delaktigheten. FLH har infört utställningen anställt romska pedagoger som guidar besökarna och håller workshops.

– Våra pedagoger har en djupt rotad kompetens i den romska kulturen. Då blir det vi gör trovärdigt. Vi hoppas utställningen ska få ett stort genomslag.

Cornelia Lönnroth blev chef för Göteborgs stadsmuseum sommaren 2011. Hon berättade om upprinnelsen till utställningen.

– När den romska aktivisten Bagir Kwiek först kontaktade mig och ville

göra en utställning om romers historia och kultur kändes det självklart. Vi på museet visste då mycket lite om romer.

Tillsammans ansökte de om EU-pengar för projektet, en utställning och två böcker.

– Vi fick ja till allt vi ansökte om och satte igång. Vårt mål var att skapa en attitydförändring och vi började med oss själva. Alla på museet genomgick en utbildning om romer innan vi startade projektet.

I början var det svårt att få romernas tillit.

– Det var då vi bestämde oss för att vi skulle ha romsk vetorätt. Det var romerna som skulle styra innehållet. Det var det som gjorde att det blev så bra. Vi hade fyra anställda romer som ansvarade för utbildningen på våra kurser.

Och kurserna var mycket populära.

– När vi stängde utställningen hade vi fortfarande kö till dessa kurser.

Cirka 130 000 besökare har sett utställningen i Göteborg. Nu får vi se vad som händer med utställningen i Stockholm. alla workshops i september är redan fullbokade.

– Vi blev mycket glada när Forum för levande historia ville ta över utställning-

en. Ju fler som ser den ju bättre. Det är vad som krävs för att åstadkomma en attitydförändring.

Senare under dagen var det dags för vernissage. Festligheterna inleddes med sången Gelem, gelem, sjungen av Emilia Huzko. Eskil Franck berättade åter om det arbete som museet gör och europaparlamentarikern Soraya Post, som varit delaktig i arbetet med utställningen i Göteborg berättade om bakgrunden till utställningen och dess påverkan.

– Utställningen har setts av många vuxna men även barn i skolorna har fått ta del av den. Romer har aldrig valt att leva i utanförskap, det är inget val som romer själva har gjort. Det börjar bli bättre här i Sverige men i Europa finns det fortfarande ett starkt utanförskap bland annat för romerna i Rumänien.

Soraya hoppas att FLH ska ha framgång i att sprida respekt, kärlek, jämlikhet genom utställningen.

– Det är inte OK att skilja människor åt på grund av etnicitet. Kommer ni hit med fördomar, se till att slänga dem när ni går ut! avslutade hon.

Även Integrationsminister Erik Ullenhag var på plats.

– Det är med en viss ödmjukhet som jag står här och ser ut över romska aktivister som Rosa Taikon, som så länge har arbetat mot utanförskapet. Vi har fått det beskrivet för oss genom vitboken, men Rosa och romerna har levt i det. Sverige har under 1900-talet gjort stora ansträngningar för att göra livet så outhärdligt för romerna att de skulle lämna landet, när man nu inte kunde utrota eller utvisa dem.

Han lyfter vissa huvudpunkter i den romska historien under 1900-talet som inreseförbudet som rädde fram till 1954.

– De som flydde undan förintelsen inte fick komma in i landet.

Han berättade också om den nya kommissionen mot antiziganism som tillsatts.

– Den har ett treårigt mandat under ledning av Tomas Hammarberg. Det finns ingen annan grupp idag som det hetsas mot så mycket som mot romer. Men kom ihåg att det börjar alltid med en folkgrupp, men det slutar alltid med att demokratin sätts ur spel, avslutade han.

Emilia Huzko och Sergio

Cornelia Lönnroth, chef för stadsmuseet i Göteborg, berättade åter om utställningen.

– Utställningen har fått många människor att ändra attityd mot romer, det har man kunnat se i det som skrivits i besöksboken. 1200 tjänstemän, poliser och politiker har gått en halv dags utbildning.

Innan fler talare gick upp på podiet var det dags för TNT – ett romskt rappband från Göteborg att bjuda på häftigt och

medryckande musik. Ett klipp finns på YouTube för den som vill höra hur de låter.

Angelina Demitri Taikon var med på vernissagen i Göteborg.

– Jag var i extas över utställningen när jag kom hem, världens bästa och vackraste utställning! Som pedagog och rom ser jag den som en hjälp till de underbara romska ungdomarna så att de inte längre lever i utanförskap. Jag önskar att lärarna kommer hit med sina elever, så att fördo-

Eskil Franck

Soraya Post

Erik Ullenhag

Rosa Taikon, Eskil Franck och Soraya Post.

marna kan försvinna, sade Angelina.

Diana Nyman satt med i referensgruppen för utställningen i Göteborg och hon har deltagit i visningar av den.

– Det är den mest kompakta och gedigna utställning någonsin i Sverige med och om romer. Den har fått pris just för detta! Den har bidragit med kunskap om romer och deras kultur, slagit hål på fördomar och myter som bidragit till antiziganism. Gästboken är ju full av berättelser om hur man omvärderat sin syn på romer och blivit av med sina fördomar. Till romerna vill jag säga, utställningen heter "Vi är romer", den är för alla romer.

Simon Wallengren tillhör resandefolket och är en av ledamöterna i kommissionen mot antiziganism.

– Jag har arbetat i nio år med frågor om romer och antiziganism. Systrarna Taikon och andra aktivister var viktiga för att jag skulle våga. Museet och utställningen ger mig framtidsanda.

Harry Kwieck är polsk rom.

– Romer har inget eget land, utan har hela världen som sitt land. Många vet inte att romer har berikat många kulturer. Romer i Sverige har utsatts för förtryck, men känner sig ändå hemma. Utställningen är unik. Jag hoppas att den och andra positiva åtgärder ska leda till

en större kunskap och förståelse för romer.

Nuri Selim har jobbat med utställningen i nästan två år som pedagog och filmare.

– Många som besöker utställningen blir arga på hur myndigheterna har behandlat romer under århundraden. Utställningen sprider mycket kunskap om kultur och historia. I filmerna som ingår i utställningen berättar romska ungdomar om sina drömmar. Vi måste ge plats till romerna så att de kommer in i samhället. Utställningen var en succé i Göteborg, det blir den säkert även i Stockholm.

Även den kände aktivisten Ingrid Schiöler var på plats. Ingrid har varit instrumentell när utställningen togs fram i Göteborg.

– Jag är så glad att utställningen

blev av och att den nu är i Stockholm.

Den ökar kunskapen. Även om aktivister som Katarina och Rosa Taikon har kämpat för romernas sak, finns det mycket kvar att göra, sade hon.

"Vi är romer" visas av pedagogerna Domino Kai, Mia Taikon och Hans Caldaras. De har alla stor kunskap i romsk kultur, språk och traditioner och kan berätta om romers vardag. Tillsammans kommer de att ge guidade visningar och av utställningen och workshops främst för lärare och skolelever men också för tjänstemän, politiker och allmänheten.

Cornelia Lönnroth

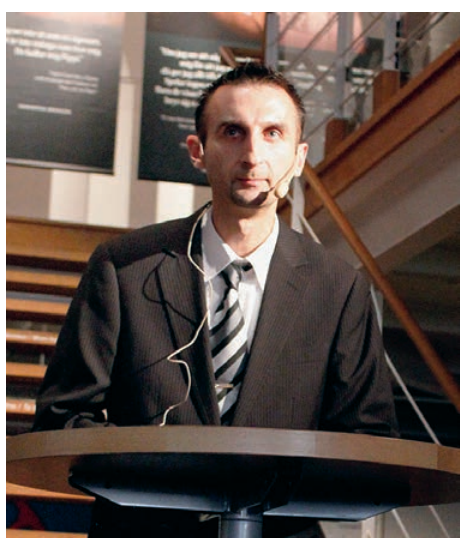
Angelina Dimetri Taikon

Diana Nyman

Simon Wallengren

Harry Kwiek

Ingrid Schiöleroch Nuri Selim.

TNT från Göteborg.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

Kära läsare av Gamla bilder berättar. Den här gången dyker vi ner i en av ÉRGs fotoaskar med osorterade bilder på både kända och okända personer. Bland de foton som ligger där hittar vi först två vitklädda damer på en sommaräng. Den lilla damen är Madocka Taikon den andra damen är Elsa Müller.

På bilden bredvid ser vi Ernst, Oskar, Gunnar, mer känd som Bagaren, Kritchka, Folke och Fardi. Framför dem står Dika.

På en bakgård i Finland upptsår det konversation. Vad kan det ha handlat om? Kanske är det någon läsare som vet vilka de är.

De flesta läsare har sett många av våra bilder från Ekstubben. Många av dessa foton visar hur kallt det var där på vintern.

På Ekstubben fick man ligga i om man ville ha det lite varmt när det var som kallast. På bilden ser vi hur Coja Tan får hjälp med att såga upp lite ved.

En romsk vagn på en boplats någonstans i Sverige. Undrar vad fotografen har sagt eftersom alla ser så glada ut. Från vänster Colea, Anuška, okänd kvinna, Docka, Solomia och Miloš.

När ljuset återvänder på senvintern är det dags för picknick tycker de två små flickorna som dukat upp för en liten fest på Ekstubbens gårdsplan. Snön ligger fortfarande kvar, men man kan utgå från att luften har blivit ljum. Vilka har de bjudit in månnatro och vilka är flickorna?

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Utsätts dina barn för diskriminering i skolan?

Får dina barn tillgång till den undervisning de har rätt till i skolan? Blir de mobbade eller trakasserade? Det finns en lag som förbjuder diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Om dina barn blir trakasserade eller utsätts för diskriminering är det skolans ansvar att se till att det upphör. Om skolan inte tar sitt ansvar kan du anmäla det till DO.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Rådgivningen har följande öppettider:

- Måndag - tisdag 9.30-11.30 och 13.00-15.00
- Onsdag 13.00-15.00
- Torsdag - fredag 9.30-11.30

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se

Mer information hittar du på www.do.se